

MASS-MEDIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE REFORME, STAGNARE ȘI REGRES

Autor:

Petru Macovei,

Director executiv al Asociației Presei Independente (API)

Introducere

În ultimii doi ani, Republica Moldova a înregistrat un declin al indicatorilor dezvoltării democratice¹, iar majoritatea experților în politici publice reclamă restanțe foarte mari în implementarea reformelor pe care guvernarea și le-a asumat în plan național și internațional. Situația mass-mediei naționale nu face excepție de la această tristă realitate. Din 2012 și până în prezent se înregistrează un regres al politicilor publice în acest domeniu, iar crizele politice și guvernamentale din ultima perioadă nu au făcut decât să accentueze lipsa de voință politică pentru dezvoltarea unor instituții mass-media independente.

Memoriul privind libertatea presei în Republica Moldova în perioada 3 mai 2015 - 3 mai 2016², publicat recent de organizațiile guvernamentale de media, relevă că problemele vechi care împiedică dezvoltarea mass-mediei, în loc să fie soluționate, dimpotrivă, s-au agravat. Controlul politic asupra instituțiilor de presă, concentrarea excesivă a mass-media în mâinile unor patroni-politicieni, concurența neloială pe piața publicității, limitările nejustificate ale accesului la informația de interes public – iată doar câteva din subiectele-cheie, abordate de asociațiile de media și care deocamdată nu și-au găsit soluții eficiente. În consecință, pluralismul de opinie în instituțiile mass-media și diversitatea conținutului mediatic se reduc, totodată, se înmulțesc practicile de manipulare a informației prin intermediul mass-mediei autohtone și a posturilor străine de televiziune, retransmise pe teritoriul Moldovei de către aceiași proprietari ai companiilor media moldovenești.

1 Freedom House. **Nations in Transit**, 2016: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2016/moldova>

2 **Memoriu privind libertatea presei în Republica Moldova (3 mai 2015 - 3 mai 2016)**, Centrul pentru Jurnalism Independent, Asociația Presei Independente, Asociația Presei Electronice și alte ONG-uri de media: <http://www.api.md/news/view/ro-memoriu-privind-libertatea-presei-in-republica-moldova-3-mai-2015-3-mai-2016-1202>

Mass-media independentă este tot mai constrânsă

La 27-28 octombrie 2015, la Chișinău a avut loc primul Forum al comunității mass-media din Republica Moldova care a formulat, într-o foaie de parcurs³, un șir de constrângeri la nivelul cadrului normativ de funcționare a mass-media, precum și la nivel de gestionare a domeniului mediatic, a instruirii profesioniștilor media și a conținutelor editoriale, de soluționarea cărora depinde dezvoltarea în țara noastră a unor instituții mass-media independente și sustenabile economic. Astfel, cele mai mari constrângeri țin de cadrul legal nesatisfăcător și ineficient în cele mai relevante aspecte, cum ar fi: asigurarea transparenței reale a proprietății și a surselor de finanțare a instituțiilor mass-media; limitarea concentrării excesive a proprietății și reglementarea legală a ponderii acesteia pentru garantarea pluralismului de opinii și a diversității media; regimul concurenței în mass-media și excluderea practicilor anticoncurențiale pe piața publicității; excluderea influențelor politice, corporative și financiar-economice în procesul de numire a autorităților de reglementare și al distribuției licențelor/frecvențelor audiovizuale; capacitatea limitată de asigurare a protecției spațiului informațional autohton împotriva produselor mediatice propagandistice din străinătate etc.

În opinia experților media, lipsa condițiilor benefice pentru consolidarea unor instituții de presă independente atât din punct de vedere editorial, cât și economic, reprezintă o consecință a politicilor publice deficiente în acest domeniu în ultimii ani și a incoerenței autorităților în promovarea unor reforme adevărate, și nu modificări cosmetice care oricum nu rezolvă esența problemelor existente. Iar lipsa voinței politice este cauzată de implicațiile directe ale unor politicieni în afaceri pe piața

3 **Foaia de parcurs pentru dezvoltarea mass-mediei din Republica Moldova**, Forumul mass-media 2015, 27-28 octombrie 2015: http://mediaforum.md/upload/FORUM_media_2015_Foaie_de_parcurs_SUPERFINAL.pdf

media, corespunzător, interesele economice și dorința acestora de a menține controlul asupra instituțiilor mass-media pentru a le utiliza în calitate de instrument de influență asupra publicului și de manipulare informațională în campaniile electorale și nu numai. În același timp, fără intervenții operative și punctuale pe fiecare aspect problematic care împiedică dezvoltarea sustenabilă a instituțiilor mass-media, situația generală va continua să degradeze, în special în ceea ce privește calitatea produsului jurnalistic.

Concentrarea proprietății media subminează pluralismul și diversitatea presei

Din păcate, legislația moldovenească nu conține reglementări clare de limitare a concentrării proprietății, iar unica prevedere care vizează această problemă în Codul audiovizualului⁴ (articolul 7 (5): *Pentru a proteja pluralismul și diversitatea politică, socială și culturală, concentrarea proprietății este limitată la dimensiuni care să asigure eficiența economică, dar care să nu genereze apariția de poziții dominante în formarea opiniei publice*) nu a fost dezvoltată de autoritatea națională de reglementare – Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) în alte regulamente normative de natură să protejeze pluralismul de opinii și diversitatea pe care ar trebui să le ofere piața audiovizuală.

În consecință, în ultimii ani, în Moldova are loc un proces intens de concentrare a proprietății media, deținătorii grupurilor de companii media fiind, în multe cazuri, politicieni influenți sau persoane interpușe care acționează în interesul acestora. La începutul anului 2016, cel mai mare trust mediatic – General Media Grup, aflat în proprietatea omului de afaceri și politicianului Vladimir Plahotniuc (acuzat de o parte a societății moldovenești de acțiuni ilegale și de acapararea instituțiilor publice prin metode de șantaj și corupție), are o poziție dominantă, de-

4 **Codul audiovizualului al Republicii Moldova**: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=041D-82D8:3A07C731

ținând patru din cele cinci frecvențe terestre cu acoperire națională, inclusiv postul de televiziune Prime TV care retransmite pe o frecvență națională și postul rusesc Pervii Kanal, cunoscut ca una din cele mai eficiente portavoce ale propagandei rusești în lume.

Alte posturi cu conținut propagandistic la fel sunt retransmise în Moldova din interes comercial, iar CCA se plânge că nu deține posibilități legale de protecție a spațiului informațional și a consumatorilor de mesaje manipulatorii și instigatoare la ură care sunt transmise de aceste posturi. În realitate, CCA are anumite competențe în acest domeniu, însă nu le aplică suficient, motivul fiind aceleași influențe politice asupra acestei structuri din partea politicianilor care dețin companii media.

În martie 2015, după îndelungi dezbateri și presiuni din partea societății civile, Parlamentul a modificat Codul audiovizualului, obligând radiodifuzorii să declare structura acționariatului și beneficiarii finali ai companiilor media, primele declarații de transparență a proprietății fiind depuse către 10 noiembrie 2015. Analiza acestor declarații confirmă tendințele de concentrare și participarea masivă, în unele cazuri, a politicianilor în acționariatul companiilor media. Totodată, monitorizarea conținutului editorial al acestor radiodifuzori nu lasă nicio îndoială că proprietarii-politicieni influențează la modul direct politicile editoriale ale posturilor pe care le controlează economic, astfel încât opțiunea politică și interesele economice ale patronului sunt promovate și/sau protejate de aceste instituții mass-media.

Adoptarea noului Cod al audiovizualului este tergiversată

Programul de activitate pentru anii 2016-2018⁵ al Guvernului Pavel Filip, la fel ca și progra-

5 **Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru 2016-2018**: http://gov.md/sites/default/files/document/attachments/guvernul_republicii_moldova_-_programul_de_activitate_al_guvernului_republicii_moldova_2016-2018.pdf

mele guvernelor precedente începând cu septembrie 2009, conține prevederi salutare de reformare a domeniului mass-media, inclusiv elaborarea Concepției naționale de dezvoltare a mass-mediei, bazate pe fortificarea pluralismului și libertății de exprimare; asigurarea cadrului legal pentru transparența proprietății mass-mediei, vizând structura acționariatului și identitatea beneficiarului final; instituirea unui control riguros pentru prevenirea concentrării proprietății mass-mediei. De asemenea, programul de activitate al actualului guvern prevede adoptarea unui nou Cod al audiovizualului „în conformitate cu Rezoluțiile Consiliului European, directivele Uniunii Europene, bunele practici comunitare și recomandările partenerilor de dezvoltare”.

De menționat, că o prevedere similară a fost inclusă și în programele de activitate ale guvernelor precedente, însă această reformă importantă, la fel ca și alte modificări solicitate de organizațiile neguvernamentale și de comunitatea jurnalistică, așa și nu au fost realizate până acum. Un studiu tematic, elaborat la începutul anului 2014⁶, arată că „în anii 2011-2013, promovarea reformelor mai mult a stagnat, clasa politică moldovenească „a amânat” aprobarea unor inițiative legislative și normative foarte importante pentru dezvoltarea mass-media, iar implementarea practică a unor legi deja adoptate are loc cu mari întârzieri. Astfel, planul de acțiuni pe segmentul audiovizualului, în cea mai mare parte, a eșuat, iar obiectivele prioritare nu au fost atinse”. În anii care au urmat, situația nu s-a schimbat foarte mult.

După tergiversări inexplicabile care au durat patru ani, proiectul unui nou Cod al audiovizualului, elaborat de societatea civilă în cadrul

6 „Reformele în domeniul mass-media în perioada 2009-2013: între promisiuni și fapte”. Studiu privind realizarea obiectivelor și acțiunilor prioritare ale Guvernului Republicii Moldova în domeniul mass-media, stabilite în programele de guvernare din perioada 2009-2013, Asociația Presei Independente (API): <http://api.md/upload/files/Studiu-REFORMELE-rom-WEB-FINAL.pdf>

unui grup de lucru la nivel parlamentar, expertizat de Consiliul European, și remis Comisiei parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media încă în mai 2011, în sfârșit a fost înregistrat ca inițiativă legislativă (proiectul de lege nr. 53 din 05.03.2015), iar comisia de specialitate a și organizat câteva runde de audieri publice pe acest document.

Totodată, dezbaterile acestei inițiative legislative în plenul Parlamentului în prima lectură nu a avut loc încă, motivul invocat fiind greu de înțeles și anume că fracțiunea Partidului Liberal (care a înregistrat proiectul de lege) solicită ca proiectul să fie prezentat plenului de un deputat care nu este semnatar al acestuia. Există temeuri de a presupune că în coaliția majoritară care guvernează la acest moment Republica Moldova nu există voința politică necesară de a adopta un nou Cod al audiovizualului, conform angajamentelor asumate pe plan intern și extern, cu atât mai mult cu cât unele prevederi ale acestei legi ar putea afecta interesele private ale politicienilor-patroni de media. Astfel, este de așteptat ca varianta inițială a proiectului să fie modificată foarte mult, în special pe segmentele care vizează condițiile de activitate ale radiodifuzorilor, reglementările anti-concentrare, numirea membrilor CCA și competențele acestei autorități de reglementare, piața publicității ș.a.

Demonopolizarea mass-mediei este amânată

Între timp, legislația în vigoare a suferit anumite modificări și, din nou, acestea au purtat „amprenta” unor interese private. Astfel, la 26 februarie 2016, Parlamentul a adoptat în două lecturi, fără dezbateri publice și fără avizul Guvernului, la doar nouă zile după ce a fost înregistrată ca inițiativă legislativă de către un grup de deputați ai Partidului Socialiștilor, o lege care modifică un articol al Codului audiovizualului⁷. Scopul declarat al modificării

7 **Lege pentru modificarea și completarea articolului 66 din Codul audiovizualului:** <http://lex.justice.md/md/364615/>

a fost reducerea monopolizării mass-media, prin reducerea de la 5 până la 2 a numărului de licențe pe care le poate deține o persoană fizică sau juridică în aceeași unitate teritorial-administrativă. Însă, în procesul de examinare în Parlament, textul inițial al proiectului a fost modificat și completat cu unele prevederi care vor crea condiții pentru continuarea monopolizării pieței media. Ulterior, autorii inișii ai inițiativei și-au retras semnăturile de pe proiectul votat de Parlament, iar organizațiile neguvernamentale de media au condamnat lipsa de transparență și încălcarea procedurilor legislative, calificând aceste acțiuni drept o încercare de a mima reformele și a proteja interesele private ale unor proprietari de media⁸. ONG-urile au solicitat Președintelui Republicii să întoarcă legea pentru reexaminare în Parlament, însă modificările au fost promulgate și au intrat în vigoare.

Legea comunicațiilor poștale a fost racordată la standardele europene

În primele luni ale anului 2016, Guvernul și Parlamentul au examinat și adoptat o nouă lege a poștei, redenumită ulterior în Legea comunicațiilor poștale. Adoptarea acestei legi era prevăzută în Planul național de acțiuni privind implementarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, iar scopul declarat al acesteia constă în racordarea legislației naționale la prevederile Directivelor și standardelor europene de calitate în acest domeniu. Cu toate acestea, proiectul elaborat de Ministerul comunicațiilor și tehnologiei informației a fost criticat dur de către Asociația Presei Independente (API) și editorii de presă scrisă, care au semnalat pericolul excluderii din categoria serviciului poștal universal a distribuției cărților, cataloagelor, ziarelor și

8 **Societatea civilă solicită Președintelui Republicii Moldova să nu promulge legea de modificare a Codului Audiovizualului,** Declarația organizațiilor neguvernamentale, 4 martie 2016: <http://www.api.md/news/view/ro-declaratie-societatea-civila-solicita-presedintele-republicii-moldova-sa-nu-promulge-legea-de-modificare-a-codului-audiovizualului-1124>

altor publicații periodice și au solicitat excluderea din proiectul de lege a prevederilor care contravin directivei europene în domeniul serviciilor poștale⁹. După dezbateri și presiuni publice ale societății civile, în lectura a doua proiectul de lege a fost completat cu prevederi care exclud posibilitatea abuzurilor și a distribuirii discreționare a publicațiilor periodice.

Libertatea de exprimare amenințată

La 30 martie 2016, Guvernul a avizat pozitiv un proiect de lege, elaborat și promovat de Ministerul Afacerilor Interne (MAI), prin care urmează să fie modificate mai multe legi și coduri, iar organelor de anchetă li se vor oferi drepturi largi în cazul unei liste extinse de infracțiuni, nerespectându-se principiul protecției vieții private și a libertății de exprimare. Având obiectivul de combatere a infracțiunilor de abuz sexual împotriva copiilor, a terorismului și criminalității informatice, proiectul depășește cu mult obiectivele urmărite și oferă spațiu pentru abuzuri. Numeroase organizații ale societății civile și o parte din comunitatea online au atenționat privind consecințele negative pe care le va avea această lege asupra drepturilor fundamentale ale omului și au cerut remiterea proiectului pentru expertizare Comisiei de la Veneția în vederea verificării corespunderii proiectului de lege cu standardele europene¹⁰. Ulterior, declarații în acest sens au făcut și unii diplomați și reprezentanți străini.

Luate în ansamblu, aceste modificări operate în legislație, dar și practicile tot mai dificile de

9 **Declarația Asociației Presei Independente (API),** 14 februarie 2016: <http://www.api.md/news/view/ro-proiectul-legii-postei-contravine-directivei-europene-in-domeniul-serviciilor-postale-si-promoveaza-interese-corporative-1106>

10 **Apel public cu privire la proiectul de lege propus de MAI și adoptat de Guvern care extinde și înăsprește controlul organelor de drept asupra spațiului informațional:** <http://www.api.md/news/view/ro-apel-public-cu-privire-la-proiectul-de-lege-propus-de-mai-si-adoptat-de-guvern-care-extinde-si-inaspreste-controlul-organelor-de-drept-asupra-spatiului-informational-1164>

acces la informația de interes public (accesul la informație este limitat în ultima perioadă de interpretarea eronată de către autorități a prevederilor *Convenției europene pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal*), pot reduce pluralismul de opinie, dreptul de a transmite opinii critice și diversitatea conținutului mediatic; la fel, situația actuală comportă riscuri de scădere continuă a gradului libertății de exprimare și a libertății presei în general. Aceste circumstanțe influențează la modul direct conținutul și stilul raportărilor media, altfel spus calitatea jurnalismului moldovenesc.

Politice editoriale plătesc tribut clientelismului politic

Deși în Moldova există instituții mass-media care respectă deontologia profesională și mediatizează realitatea echilibrat, totuși, în multe cazuri, politicile editoriale plătesc tribut clientelismului politic, promovând intens interesele și preferințele politice ale patronilor. Rapoartele de monitorizare ale conținutului mediatic, realizate de organizațiile neguvernamentale în timpul campaniilor electorale¹¹ și în afara acestora¹² constată că informațiile de interes public sunt deseori distorsionate, are loc procesul de selectare a știrilor din perspectiva intereselor private și/sau politice ale patronilor, iar oponenții acestora sunt adesea prezenți deliberat în lumină defavorizată. Contrar deontologiei profesionale jurnalistice și interesului public de a obține informații obiective și viziuni diferite asupra realității, multe relatări ale mass-mediei controlate politic oferă pre-

11 **Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare 2014 (concluzii generale)**. Raport final 1 octombrie 2014 – 30 noiembrie 2014: http://api.md/upload/editor/Raport_FINAL_concluzii_generale.pdf

12 **Raport de monitorizare „Elemente de propagandă, manipulare informațională și încălcarea normelor deontologiei jurnalistice în spațiul mediatic autohton”**, februarie – aprilie 2016, Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI): <http://mediacritica.md/raport-cji-subiectele-politice-prilej-de-manipulare-informationala-pentru-mai-multe-institutii-media-din-republica-moldova/>

ponderent un singur punct de vedere despre evenimentele din țară. În fond, are loc manipularea opiniei publice și promovarea intensă a unor persoane, partide și curente politice.

Recomandări

În Foaia de parcurs pentru dezvoltarea mass-mediei în Republica Moldova¹³, adoptată de Forumul mass-media 2015, se constată că fără intervenții în cunoștință de cauză pe toate dimensiunile: cadrul de reglementare și auto-reglementare; gestionarea domeniului mediatic; caracterul concurențial pe piață, inclusiv pe piața publicității comerciale; formarea profesională; cercetarea domeniului etc., situația nu va putea fi redresată.

Domeniul mass-media are nevoie de reforme sistemice profunde, inclusiv pentru a contracara efectele distrugătoare generate de dezinformare, propagandă și manipulare informațională. Astfel, trebuie elaborată o Strategie de dezvoltare a mass-mediei din Republica Moldova în conformitate cu practicile europene, care ar include prevederi consultate și agreate de experții în domeniu și majoritatea comunității mass-media.

Un obiectiv primordial la această etapă îl reprezintă examinarea și adoptarea unui nou Cod al audiovizualului cu prevederi clare privind regimul juridic al proprietății în domeniul audiovizualului, transparența surselor de finanțare a companiilor media și acțiuni de limitare a cotelor de capital și de preîntâmpinare a apariției de poziții preponderente în formarea opiniei publice, la fel și cu prevederi care ar scoate CCA de sub controlul politic și ar abilita această autoritate cu competențe mai largi și responsabilități pe măsură. Este vital ca această lege importantă să nu fie viciată de protejarea intereselor economice ale unor

13 **Foia de parcurs pentru dezvoltarea mass-mediei din Republica Moldova**, Forumul mass-media 2015, 27-28 octombrie 2015: http://mediaforum.md/upload/FORUM_media_2015_Foia_de_parcurs_SUPERFINAL.pdf

proprietari-politicieni și să ofere șanse de dezvoltare tuturor radiodifuzorilor autohtoni, în special celor care produc programe în limba română și retransmit opere europene, asigurând o competiție onestă pe piață.

De asemenea, se impune completarea Legii concurenței cu prevederi care ar asigura contracararea concentrării proprietății în mass-media și protecția concurenței loiale pe piața de publicitate. Legislația națională în domeniul publicității necesită revizuire, iar o nouă lege cu privire la publicitate ar trebui dezbătută pe larg cu participarea tuturor actorilor interesați.

Este necesară o lege specială privind protecția spațiului informațional moldovenesc, care ar prevedea inclusiv condițiile de acces și retransmisie pe piața audiovizuală autohtonă a radiodifuzorilor străini, iar Codul fiscal și Legea cu privire la bugetul de stat trebuie completate cu prevederi de stimulare fiscală a investițiilor în dezvoltarea instituțiilor mass-media, alte facilități în special pentru instituțiile mass-media locale/regionale.

Pentru consolidarea capacităților jurnaliștilor de investigație în raportarea cazurilor de corupție și conflicte de interese, ar trebui să fie anulate taxele de acces și oferit accesul electronic direct pentru jurnaliștii care realizează anchete reportericești de interes public la unele date deținute de Camera Înregistrării de Stat și Agenția Cadastru.

În același timp, comunitatea jurnalistică moldovenească și organizațiile/asociațiile de media trebuie să se auto-reglementeze mai eficient, consolidând standardele profesionale și responsabilitatea în fața publicului. Cazurile de manipulare informațională trebuie descurajate, iar bunele practici jurnalistice promovate și multiplicat.

Aceste și alte reforme complementare, adoptate fără a proteja interesele private politice și/sau economice ale unor politicieni sau bu-

sinessmenii, ar putea impulsiona domeniul mass-media și asigura dezvoltarea sustenabilă a acestuia în interesul public general, garantând libertatea presei și exprimarea liberă a jurnaliștilor.

Despre Autor:

Petru Macovei este Director executiv al Asociației Presei Independente (API) din Republica Moldova. Lucrează în domeniul mass-media din anul 1991. A fost reporter, redactor și redactor-șef al unor ziare, reporter radio, a moderat o emisiune de dezbateri politice la postul public de televiziune Moldova 1. Este expert național în politicile publice de media, a participat la numeroase evenimente internaționale tematice, inclusiv în calitate de moderator sau raportor. De asemenea, este trainer național în etica și deontologia profesională jurnalistică, instructor în jurnalismul comunitar la Școala de Studii Avansate în Jurnalism de la Chișinău. A fost membru al Consiliului Național de Participare din R. Moldova, participă în diferite consilii și alianțe ale profesioniștilor din mass-media sau care au tangențe cu domeniul media. Dl Macovei este secretarul Consiliului de Presă din Moldova – structură de auto-reglementare jurnalistică care examinează plângerile consumatorilor de media împotriva jurnaliștilor și care promovează jurnalismul de calitate în Moldova.

Asociația pentru Politica Externă (APE) este o organizație non-guvernamentală activitatea căreia este dedicată susținerii procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, promovării reformelor democratice și a soluționării politice a problemei transnistrene în contextual integrării europene a țării.

Asociația pentru Politica Externă (APE)
Str. Sciusev, 64, Chișinău, MD-2012
Republica Moldova
Tel.: +373 22 22.44.30; +373 22 21.09.86
Fax: +373 22 21.09.86
E-mail: office@ape.md
www.ape.md
www.europa.md

**Această publicație a fost realizată în cadrul proiectului APE "Moldova reality check", realizat cu suportul Black Sea Trust for Regional Cooperation, German Marshall Fund of the United States. Opiniile exprimate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Black Sea Trust for Regional Cooperation, German Marshall Fund of the United States.*